

מחקרים

S.D. Goitein, *A Mediterranean Society — The Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza, Volume V: The Individual*, Berkeley, Los Angeles, London, 1988, University of California Press, xxx + 657 pp.

פרופ' ש"ד גויטיין (1900-1985) עסק בשלושים שנותיו האחרונות בפיענוח ובפירסום תעודות היסטוריות מגניזת קאהיר, ובאמצעותן שירטט את דיוקן חייה של החברה היהודית הים-תיכונית בימי הביניים. ארבעה הכרכים הראשונים של חיבור זה עסקו בהבטים הריאליים של חברה זו: הכלכלה, הקהילה, המשפחה וחיי היומיום. כרך זה מורכב יותר מקודמיו, שכן הוא מבקיע דרך במחקר תחום זה בתולדות עם ישראל ובמיצוי כתבי הגניזה, משום שהעדויות על הנושא הנדון הן עקיפות ולא ישירות. תכלית הכרך, לפי כותרת המשנה שלו, לשרטט דיוקן של האישיות הים תיכונית בימי הביניים העיליים, כפי שהוא משתקף במסמכים של גניזת קאהיר. פרקי הספר מעידים על כיוון בלתי שגרתי זה של מחקר קטעי הגניזה: ההווה החברתית; מודעות עצמית; המאמין האדוק; יוקרת החוכמה. בפרק הסיום מביא המחבר שבעה דיוקנאות הממחישים את יוקרת החוכמה בחברה הים תיכונית, אשר תיאורם מיוסד על ממצאי הגניזה.

□ שרגא אברמסון, מפי בעלי לשונות, ירושלים תשמ"ח, מוסד הרב קוק, 382 עמ'.
בספר — מחקרים בחיבורים מתחום הדקדוק המדעי של הלשון העברית, שנחברו במחצית השנייה של המאה ה-10 ובראשית המאה ה-11. הספר מתמקד בשני מחברים: רב יהודה חיוג' ורב יונה בן גינאח ובמחקרי הלשונות שלהם, שנתייסדו בעיקר על שתי הלשונות: העברית והערבית. חיוג' נודע בזכות גילוי, שהשווה העברי מיוסד על שלוש אותיות. אבן ג'נאח המשיך את מחקרי חיוג', וביקר הרבה מקביעותיו. בספר זה באים קטעים מחיבורים שנעלמו ונתגלו מחדש בכתבי יד, וכן מקורות לקביעותיהם של חוקרי הלשון מימי הביניים, שנעלמו מעיני חוקרים בדורות האחרונים. חלק ממקורות אלה אף הם היו עלומים. אותם פרקים בספר שכבר פורסמו בכמות שונות עודכנו במהדורה זו. אליהם נוספו מחקרים חדשים, מבוואות הכורכים את הידוע עתה בענייני יצירתם של חיוג' ואבן ג'נאח ונספחים. כדי להקל את השימוש בספר רב-פרטים זה, יוחדו בסופו שלושים עמודי מפתחות מפורטים ובהם תשעה מדורים.

□ מנחם ולדמן, מעבר לנהרי כוש — יהודי אתיופיה והעם היהודי, תשמ"ט, משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 364 עמודים.

הספר סוקר את תולדות קשריו וזיקתו של העם היהודי בעולם אל יהודי אתיופיה, החל מאלדרד הדני (סוף המאה ה-9), שעזמו החלה תקופה של כ-600 שנה של שמרנות ואגדות על יהודי כוש. התייחסות ממשית יותר אליהם החלה במאות 15-17: פסקי הלכה, (במרכזם של הרדב"ז) ואיגרות, שהסתמכו על התוודעות אל בודדים מיהודי חבש. במאה ה-19 ניכרה התעוררות לחפש יהודים אלה ולבוא עימם בקשר, ובמרכזו שליחות יוסף הלוי לחבש. הפעילות המעשית בקרב יהודי אתיופיה החלה במאה העשרים, ראשיתה בפועלו הממושך של יעקב פיטלוביץ, המשכה לאחר קום מדינת ישראל בפעילות חינוכית של שליחי הסוכנות היהודית וסופה בהעלאת חלק גדול מיהודי אתיופיה לישראל. בפרק האחרון נדונה גם ההתייחסות כלפיהם לעניין העלייה ולעניין הגיור.

Samuel Romanelli, *Travail in an Arab Land*, translated from the Hebrew with an Introduction and Notes by Yedida K. Stillman and Norman A. Stillman, Tuscaloosa and London 1989, The University of Alabama Press, xiii + 222 pp.

ספרו של רומנלי, יהודי משכיל מאיטליה, שפורסם במקורו העברי בשם 'מסע בערב', מספר על תקופת מגוריו של המחבר במארוקו בשנות 1786-1790. רומנלי מגולל סיפור מרתק של תלאותיו ומתעד מתוך ראייה חדה פרטים מעניינים מחיי היהודים במארוקו לפני חדירת המודרנה אליה. התרגום, מעשה ידי הסטילמנים, משמר את טעם המקור, הכתוב ברהיטות ובחן רב, ובכך הוא פותח אוצר קטן זה בפני קוראי אנגלית. ההערות מעשירות את התמונה בפרטים המיוסדים על המחקר המסופע על יהודי מארוקו, וגם קוראים המכירים את החיבור בעברית עשויים להסתייע בהן.

עזר

Stefan C. Reif, *Published Material from the Cambridge Genizah Collections: A Bibliography 1896-1980*, Cambridge 1988, Cambridge University Press, xiv + 608 pp.

ביבליוגרפיה של פירסומים מאוספי הגניזה שבקמברידג', שפורסמו בשנות 1896-1980. הכרך ערוך בידי ראש היחידה לחקר הגניזה בקמברידג', ד"ר ש"ק רייף, והינו פרי עמל של למעלה מעשרים חוקרי גניזה במשך למעלה מעשר שנים, בעיקר של עובדי היחידה: ד"ר ג'פרי כאהן, ד"ר סימון הופקינס, גב' דבורה פטרסון, ד"ר פואל פנטון וגב' שולמית רייף. אוספי הגניזה שבאוניברסיטת קמברידג' ראשיתם בהתחלת שנות ה-90 למאה ה-19, תחילה טיפין טיפין ואחר כך כמעין המתגבר בזכות פעילותו של ש"ז שכטר. לאלה נתוספו רכישות של הגברות לואיס וג'יבסון, אוסף כתבי-יד של ישראל אברהםס ופריטים ספורים מאוסף משפחת ששון. ביבליוגרפיה של כתבי הגניזה מאוסף קמברידג' שנדונו בספרות המחקר היא כעין סקירה של תולדות מחקר הגניזה. הביבליוגרפיה מפנה אל כל האיזכורים והפירסומים של קטעי גניזה שבקמברידג', בתנאי שהמפרסמים ציינו את המספר המזהה של קטעי הגניזה. בכרך זה הובאו פירסומים בשנים 1806-1980. ההפניה לפירסומים אלה הינה לפי המספר המזהה של הקטע והפניה לפי הפירסום הביבליוגרפי. לפיכך יש בביבליוגרפיה שני שערים עיקריים: (א) חומר המאורגן לפי סדר המספרים המזהים; (ב) חומר המאורגן לפי סדר אלפבתי של חוקרים. לאלה מצורפים: הקדמת העורך המבחינה את שיטת העריכה של הביבליוגרפיה ורשימת המחקרים המובאים בביבליוגרפיה ובהם נעשה שימוש בקטעי גניזה. מחברי הביבליוגרפיה בדקו את הקטעים המוזכרים במחקרים והיקנו את הטעון תיקון בהפניות, לאור בדיקותיהם.

Anthony Lerman (ed.), *The Jewish Communities of The World⁴*, [...] London 1989, The Macmillan Press and The Institute of Jewish Affairs, IX + 206 pp.

זו מהדורה רביעית של מדריך הקהילות היהודיות בעולם (המהדורה הראשונה פורסמה ב-1959), הכולל סקירות קצרות על הקהילה היהודית בכל ארץ וארץ. כיום חיים יהודים ב-96 מדינות בעולם, הקהילה הגדולה שבהן היא בארצות הברית (5.8 מיליון נפש) והקטנה ביותר — בסין העממית (5 יהודים). ביבשת אסיה מתגוררים יהודים ב-23 מדינות ובאפריקה — ב-9 מדינות, אך פרט לישראל ולקהילה בדרום-אפריקה (120 אלף) יש רק בארבע מדינות קהילות שמעל רבבה נפש (באלפים): איראן — 28, תורכיה — 23, אתיופיה — 15, מארוקו — 13; בעוד 4 מדינות יש קהילות שבין אלף לרבבה, והן: הודו — 5, סוריה — 4, זימבבווה — 1, תימן הצפונית — 1. חלק ניכר מהקהילות היהודיות הקטנות באסיה ובאפריקה הן חדשות יחסית, והמדריך אינו מוסר מידע על מוצא חבריהן. על השתייכות עדתית בקהילות רב-עדתיות, כמעט אין נתונים במדריך.

ספרות

□ גבריאל בן-שמחון, הדרך לירושלים – מחזות, תל-אביב 1988, הוצאת 'מרון', 182 עמודים.

הספר כולל שני מחזות. המחזה הראשון, הדרך לירושלים – המסע של אוניית המעפילים 'יהודה הלוי', הוא דרמה בשלוש מערכות, המשלב הוויה ריאליסטית עם עלילה אגדית קבלית. נוסעי האונייה מחפשים את הכיוון לארץ ובאמצע המסע מגלים שטעו, או הוטעו, והם בדרך למקום אחר. המחזה השני, בוזמימה, הוא קומדיה קבלית בשלוש מערכות. מורה ותלמידיו רדופים על-ידי מנגינה עתיקה שעשתה שמות בעיירה ונשכחה. מחזה זה הוצג גם מחזה אחר של המחבר, 'מלך מארוקאי', הוצג ('בהימיה'). המחבר גם פירסם ספר שירים וכתב תסריטים.

□ לב חקק, להוריש שיר עברי בלוס אנג'לס – שירים, ירושלים 1988, הוצאת קרית ספר, 66 עמודים.

לב חקק – סופר, משורר, חוקר ספרות ומרצה עליה – חי כיום בלוס אנג'לס. השירים בספר מבטאים ככנות רבה ובכאב את חייו בנכר וריחוקן מישראל, ממורשת אבותיו (הוא יוצא עיראק) ומהספרות העברית.

□ יצחק קינן, ילד מן המדבר, גבעתיים 1988, הוצאת מסדה, 181 עמודים.

סיפורו של ילד יהודי במראכש, אשר אחיו עוזבים בזה אחר זה את מארוקו וברובם עולים לישראל, וגם הוא עולה לבדו, בעודנו נער, בעלייה לא-לגאלית. הוא עושה דרך ארוכה, על פני תחנות רבות במארוקו ובצרפת, עד הגיעו לחופי הארץ. הספר כתוב בהומור ולחובים בו פרקי הווי בתוך המשפחה, יחסי הורים וילדים, היחסים עם המוסלמים, או האימה מפניהם. זהו רומאן ראשון למחבר, שפירסם פזמונים וסיפורים ושימש כראש המועצה המקומית בבית-שאן ובתפקידים ציבוריים אחרים.

ספרות תורנית

□ ר' חיים בנבנשת, שיירי כנסת הגדולה, אורח חיים, חלק ראשון, ירושלים תשמ"ט, הוצאת מכון הכתב, 271 עמודים.

רבי חיים בנבנשת (ש"ג-תל"ג / 1603-1673) היה מגדולי הרבנים בדורו, דיין בקושטא ורב בתירייה ובאיזמיר (כזמנו של שבתי צבי). חיבורו הגדול הוא 'כנסת הגדולה' בארבעה חלקים, והספר שלפנינו, המוגדר כ'מאסף לדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים', הוא תוספת לו. שני החיבורים יצאו בכמה מהדורות.